

АКСІОЛОГІЧНА ПАРАДИГМА ЯК МЕТОДОЛОГІЧНА ОСНОВА ДОСЛІДЖЕННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРОТЕСТУ

Обґрунтовано необхідність аналізу політичного протесту з позицій аксіологічного підходу. Підкреслено, що політичні цінності є складним феноменом, який потребує комплексного дослідження. Висунуто припущення, що можна виокремити фундаментальні цінності, які притаманні усьому людству. Автор припускає, що конфлікт цінностей може стати одним з вагомих факторів політичного протесту. Продемонстровано, що особливого драматизму набуває протестна активність в умовах авторитарних і тоталітарних режимів. Показано роль Нобелівських лауреатів в організації та управлінні протестними рухами. Доведено, що протестні рухи в Україні мають потужну аксіологічну складову.

Ключові слова: політичний протест, політична криза, аксіологічна парадигма, політичні цінності, політичний режим.

У центрі аксіологічного мислення знаходиться концепція взаємозалежного, взаємодіючого світу. Аналізуючи аксіологічну парадигму, О. Рогова зазначає, що наш світ є світом цілісної людини, тому важливо навчитися бачити те загальне, що не тільки об'єднує людство, але й характеризує кожную окрему людину [1, с. 57]. Аксіологічна парадигма протягом століть була наріжним каменем дослідження численних суспільних феноменів, у тому числі і політичних. На нашу думку, сьогодні варто зосередитися на евристичному потенціалі аксіологічного підходу, зокрема на його ролі у дослідженні політичних криз та протестних рухів. У рамках цієї роботи ми маємо на меті розкрити теоретико-методологічні засади дослідження політичного протесту з використанням аксіологічного підходу.

Політичні цінності являють собою надзвичайно складний феномен. Їх можна вважати своєрідним «культурним кодом», адже кожна культура породжує власну, лише їй притаманну ціннісну систему. Засвоєння громадянином цінностей, що утворюють цю систему, та їх ієрархії є важливим показником успішності процесу політичної ідентифікації та розвитку національної самосвідомості [2, с. 896]. Суспільство, що перебуває у стані вибору, має запозичити із загальнолюдського досвіду ті цінності, які відповідають рівню культурного розвитку, народним традиціям, духу, менталітету нації.

Незважаючи на суттєві відмінності між існуючими у сучасному світі цивілізаціями, можна виокремити фундаментальні цінності, які притаманні усьому людству: це, перш за все, мир, справедливість, злагода, добробут тощо. Серед політичних цінностей, на яких базується сучасна цивілізація, можна зазначити: свободу, демократію, безпеку, порядок, права людини, толерантність та інші. Втім варто зазначити, що вони часом вступають у суперечність одна з одною. Так, свобода часто протиставляється порядку, звідси й дві протилежні ідеології: лібералізм, що постулював примат свободи, і консерватизм, що наголошував на першості порядку. Толерантність як політична цінність часто суперечить постулатам національної ідентичності, що призводить до конфліктів у країнах, значну частину населення яких становлять мігранти.

Говорячи про політичний протест як форму активності громадян, слід зазначити, що джерела протестної активності можуть бути різноманітні: власне політичні,

соціальні, економічні, екологічні. Втім як окремих чинників варто виділити аксіологічний (ціннісний). Носії цінностей, мобілізуючись, створюють потужні політичні групи, які здатні змінювати розклад сил у політиці. Протестна активність, що виникає на базі ціннісних протиріч, характеризується драматизмом, бурхливістю, непередбачуваністю та застосуванням насильства, не поступаючись протестам іншої природи. Свідченням цього стали, наприклад, події 1968 р. у низці західних країн, передусім у Франції (студентські виступи проти уряду де Голля).

Особливого драматизму набуває протестна активність в умовах авторитарних і тоталітарних режимів. Так, у ході протестів у Росії 2011–2012 рр. проти діючого режиму виступили як представники ліберально-демократичних поглядів, так і ліві, а також націоналісти, хоча останні й були у меншості [3]. Аксіологічна криза, хоч і призвела до певної делегітимації російського політичного режиму, не загрожує самому його існуванню.

Авторитарний режим у Білорусі зіштовхнувся у 2011 р. з небаченими протестами, причиною яких була економічна криза (білоруський рубль знецінився за рік утричі). Опозиція розробила план системних мовчазних протестів або масових гулянь, які проходили на центральних площах найбільших міст країни. Як правило, вони мали такий вигляд: люди збиралися у певному задалегідь визначеному місці без символіки, ходили туди-сюди та час від часу одночасно аплодували. Цей незвичайний за своєю формою протест мав яскраво виражену аксіологічну складову: протестувальники майже стовідсотково були прибічниками європейських цінностей, які не сприймаються керівництвом країни. Лауреат Нобелівської премії з літератури 2015 р. С. Алексєвич став одним з «лідерів думок» опозиційно налаштованих білорусів.

Розвиваючи тему Нобелівських лауреатів, не можна обійти увагою М'янму, де Аун Сан Сун Чжи, лауреат Премії миру 1991 р., тривалий час була лідером опозиції та організатором протестного руху [4, с. 71]. Після тривалого ув'язнення під час правління військової хунти вона спромоглася привести свою партію «Національна ліга за демократію» до влади у 2015 р. Китайський правозахисник, організатор мирних протестів Лю Сяобо був нагороджений Нобелівською премією миру у 2010 р. На думку Нобелівського комітету, Лю Сяобо втілює широку боротьбу за права людини в Китаї. Після присудження йому премії миру влада КНР заявила про порушення Нобелівським комітетом своїх засадничих принципів, оскільки вважає Лю Сяобо злочинцем [5, с. 73]. Сьогодні можна говорити про значну увагу Нобелівського комітету до провідних організаторів протестів, які мають на меті захист прав людини. Адже захист демократичних цінностей у незахідних за своєю суттю суспільствах є справою ризикованою.

Протести 2013–2014 рр. в Україні також мали аксіологічний характер. Адже прибічники Євромайдану активно підтримували не тільки і не стільки опозицію до президента В. Януковича, скільки європейський вектор розвитку. У той же час провладні політичні сили використовували явну проросійську (подекуди антизахідну) риторику. Наслідуючи тезу С. Хантінгтона про розколоті країни, можна констатувати, що цивілізаційна складова ще тривалий час буде фактором мобілізації громадян України, зокрема на протестну активність [6, с. 337].

Громадяни України істотно розходяться у розумінні геополітичної, соціально-економічної, культурної специфіки і ролі своєї батьківщини в оцінці більшості значущих подій. Навіть День Перемоги викликає запеклі дискусії: деякі політичні сили, у тому числі представлені у Верховній Раді, вважають 9 Травня символом «радянської окупації» і всіляко перешкоджають його святкуванню. Натомість створення УПА 14 жовтня 1942 р. не сприймається значною кількістю громадян як значуща дата; тим не менш у свідомості мешканців західних регіонів, а отже, і в риторичі політичних сил, що орієнтуються на відповідний електорат, цінність цієї події набагато вища за Перемогу в Другій світовій війні. З 2015 р. цей день відзначається як державне свято День захисника України. Святкування обох дат супроводжується в Україні значною кількістю протестних акцій. Відсутність єдиного національного міфу, нездатність віднови-

ти ідентичність народу можуть загрожувати національній безпеці. Ця загроза проявляється у нездатності згуртуватися на основі позитивної ціннісної бази, визнаної більшістю громадян, знайти нових або повернути старих союзників без пошуків зовнішніх та внутрішніх ворогів і, відповідно, самовизначитися як сучасний суб'єкт світової політики.

Ефективне подолання кризової складової становлення нової ідентичності української нації пов'язане з формуванням системного базису для налагодження громадянського діалогу в Україні. Цього можна досягти лише засобом формування консолідуючого вектора перспективного цілепокладання. Йдеться насамперед про необхідність залучення солідаризаційного потенціалу національної ідеї та використання деліберативних технологій для пом'якшення наслідків політичних протестів. Втім попри важливість сформульованого завдання помітних практичних успіхів у цій сфері виявити не вдається, хоча, як зазначає Г. Куц, антагонізм західних та східних елементів культури можна подолати шляхом їх творчого перетворення в синтетичну єдність на основі традицій православ'я [7, с. 30–31].

Отже, можна зробити висновок, що політичний протест є складним явищем суспільно-політичного життя, дослідження якого потребує розробки комплексного методологічного інструментарію. Аксиологічна парадигма, попри те, що не є єдиним шляхом пізнання політичних процесів, уможливорює їх вивчення за допомогою ціннісних категорій.

Список використаних джерел

1. Рогова О.Г. Аксиологічний аспект гуманітарної парадигми освіти / О.Г. Рогова // Грани. – 2010. – № 4. – С. 56–59.
2. Goren P. Party Identification and Core Political Values / P. Goren // American Journal of Political Science. – 2005. – Vol. 49, no. 4. – P. 882–897.
3. Чувашова Н.И. Политический протест в современной России [Электронный ресурс] / Н.И. Чувашова // Теория и практика общественного развития. – 2013. – № 6. – Режим доступа: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/6/politika/chuvashova.pdf
4. Івашук Л.А. Премія миру в контексті гендерної рівності / Л.А. Івашук, В.М. Удовик // Вісник НАН України. – 2012. – № 1. – С. 69–72.
5. Удовик В.М. Премія миру в контексті розвитку соціогуманітарної сфери / В.М. Удовик, Л.М. Галаган // Вісник НАН України. – 2010. – № 12. – С. 69–74.
6. Ключник Р.М. Основні виміри сучасної політичної кризи в Україні / Р.М. Ключник // Гілея: науковий вісник. – 2014. – Вип. 86. – С. 336–338.
7. Куц Г.М. Медіативність української політичної культури: між Сходом та Заходом / Г.М. Куц // Сучасне суспільство. – 2012. – Вип. 2. – С. 25–32.

References

1. Rohova, O.H. *Aksiologichnyi aspekt humanitarnoi paradyhmy osvity* [Axiological aspect of humanitarian paradigm of education]. *Hrani* [Edges], 2010, no. 4, pp. 56-59.
2. Goren, P. *Party Identification and Core Political Values*. American Journal of Political Science, 2005, vol. 49, no. 4, pp. 882-897.
3. Chuvashova, N.Y. *Polytycheskyi protest v sovremennoi Rossyy* [Political protest in modern Russia]. *Teoriya y praktyka obshchestvennoho razvytyia* [Theory and practice of social development], 2013, no. 6. Available at: http://teoria-practica.ru/rus/files/arhiv_zhurnala/2013/6/politika/chuvashova.pdf
4. Ivashchuk, L.A. *Premiia myru v konteksti hendernoi rivnosti* [Nobel Peace Prize in the context of gender equality]. *Visnyk NAN Ukrainy* [Bulletin of Academy of Science of Ukraine], 2012, no. 1, pp. 69-72.
5. Udovik, V.M. *Premiia myru v konteksti rozvytku sotsiohumanitarnoi sfery* [Nobel Peace Prize in the context of social and humanitarian development]. *Visnyk NAN Ukrainy* [Bulletin of Academy of Science of Ukraine], 2010, no. 12, pp. 69-74.

6. Kliuchnyk, R.M. *Osnovni vymiry suchasnoi politychnoi kryzy v Ukraini* [Main dimensions of political crisis in modern Ukraine]. *Hileia: naukovyi visnyk* [Hilea: scientific bulletin], 2014, no. 86, pp. 336-338.

7. Kuts, H.M. *Mediatyvnist ukrainskoi politychnoi kultury: mizh Skhodom ta Zakhodom* [Mediative features of Ukrainian political culture: between East and West]. *Suchasne suspilstvo* [Modern society], 2012, no. 2. pp. 25-32.

Обоснована необхідність аналізу політичного протеста з позиції аксіологічного підходу. Підкреслено, що політичні цінності являються складним феноменом, требуючим комплексного дослідження. Висунуто припущення, що конфлікт цінностей може стати одним із важливих факторів політичного протеста. Продемонстровано, що особливий драматизм присущ протестній активності в умовах авторитарних і тоталітарних режимів. Показана роль Нобелівських лауреатів в організації і управлінні протестними рухами. Доведено, що протестні рухи в Україні мають потужну аксіологічну складову.

Ключевые слова: *політичний протест, політичний криза, аксіологічний підхід, політичні цінності, політичний режим.*

The necessity of analysis of political protest using axiological approach is proved. The author underlines that political values are a complicated phenomenon that needs a complex research. The hypothesis that there are fundamental values shared by the whole humanity is set. Protest activity is shown to be especially dramatic under authoritarian and totalitarian regimes. The role of Nobel laureates in organization and running of protest movements is described. It is proved that protest movements in Ukraine have a powerful axiological component.

Key words: *political protest, political crisis, axiological approach, political values, political regime.*

Одержано 7.07.2016.